

ИЗВЪНРЕДНО ПОЛОЖЕНИЕ:

„ЧОВЕКЪТ ИЗВЪН ЗАКОНА“ И „ПРАВОТО ДА СЕ УБИВА“

Тази статия притежава особен научен залог, използва генеалогична методология и се разгръща в историческа перспектива. Тя няма за крайна цел да концептуализира по нов начин понятието „извънредно положение“ и да изгради оригинална теория – научен принос, постигнат от други по друго време и на друго място – а да тематизира системната връзка между него и понятието „аномия“: едно „царство на беззаконието“ и един „човек на беззаконието“. И то на базата на специфичен емпиричен материал: обособени ключови елементи от „специалното“ българско законодателство, приемано и прилагано през периода между двете световни войни и през периода на създаването и налагането на тоталитарния комунистически режим у нас. Следователно трябва да отговорим на въпроса как, в особения национален социално-исторически контекст на извънредно положение като неравновесен елемент между легално и аномично насилие (характеризиращ периода 4 октомври 1918 г.-31 декември 1925 г.), конструиран от специфичната констелация на перманентно военно положение и нестихваща гражданска война – изразен в твърдението „България е бойно поле, без да бъде във война с друга държава“ – политико-юридически се конституира основополагащата връзка между „човека извън закона“ и „правото да се убива“.

В цялата българска политико-юридическа традиция архетипната фигура на човека извън закона е „разбойникът“@1@ с неговите три войнстващи фигури: бунтовника, метежника или въстаника. Това е онзи човек, на когото е отнето правото да бъде защитаван от закона; той няма политически, граждански и човешки права, които имат другите членове на обществото. Държавната власт „отстъпва“ от своето право и задължение да го наказва и ги предоставя на всеки да го убие по собствено усмотрение. Поради изхвърлянето му от обществото извънзаконникът принципно се различава от престъпника, който, въпреки че е временно или доживотно изолиран в затвор, е част от обществото. От гледна точка на закона той е „див звяр“; не само е забранено да се дава помощ на човек, обявен извън закона, но всеки може и е длъжен да го убие, без да бъде наказан.

Основоположникът на българското законодателство за преследване на деятелите на въоръжена съпротива против държавната власт, третирането им като разбойници и екзекутирането им при залавяне е Др. Цанков. На 26 април 1880 г. като министър-председател той внася във 2-ото ОНС проект за решение, с който иска одобрение на княжески указ, даващ „привременно чрезвичайни пълномощия“ на военния министър ген. К. Ернрот. Не съществува друг случай в новата българска история, в който войската да получава от Народното събрание подобна свобода на действие срещу собствените поданици. Ернрот се възползва от нея максимално ефикасно и през април 1880 г. са налице първите сведения за екзекутиране на място на заловени разбойници. Военното положение, обявено в няколко окръга поради размирици в североизточната част на Княжеството с *Указ №5* от 27 юли 1879 г. @2@ е отменено на 30 ноември 1880 г. @3@ През пролетта на 1882 г. разбойничеството се активизира и отново се налага обявяване на военно положение, въведено за различни части на страната с три княжески указа @4@. Първият съдържа *Привременни правила за унищожаване на разбойничеството в Източните области на Княжеството*, които въвеждат у нас първообраза на военна наказателните комисии за военно време под името „ускореный полевий военен съд“. Това военно положение е отменено с *Указ №857* от 9 декември 1882 г. @5@ На 16 юни 1883 г. в указ на военния министър ген. Ал. Каулбарс се постановява всички разбойници и ятаци да бъдат съдени от „ускорени военни съдилища“. Малко по-късно, на 17 септември 1883 г., Др. Цанков внася в 3-ото ОНС *Временни мерки за прекратяване на разбойничеството в Източните окръжия на Княжеството* @6@; това е първият документ в новата българска история, който предвижда създаването на потеря от местно население в помощ на държавната власт. Те са и първият акт, който дава право на обикновени хора да убиват разбойници, и то не при самозащита, а също и парична награда на онова лице, което убие или улови жив главатаря на разбойниците. Идеята за „главата на разбойника“ вече е кодифицирана в българското законодателство.

Само след три години министър-председателят Ст. Стамболов внася в Народното събрание *Закон за изтребление на разбойничеството*, който действа от 1887 г. @7@ до 1922 г. Той не квалифицира легално определение на понятието разбойник, но чл. 13 обявява: „Разбойниците, укривателите и съучастниците им, както и всички лица, които с оръжие в ръка би си позволили да произвеждат или

би произвели бунт срещу държавата, се съдят от полевите военни съдилища.“
Резултатът: за първи път в българската история чрез кодифициран юридически дискурс в нормативен документ са свързани две ключови понятия – обикновен разбойник и политически престъпник. Родено е важното понятие „политически разбойник“, от което предстои да се нареди безкрайна династия на социалните фигури на въоръжена съпротива срещу държавната власт: бунтовник, метежник, въстаник, нелегален, конспиратор, терорист, реакционер, контрареволуционер.

*Законът за изтребление на разбойниците*⁸ на БЗНС и правителството на Ал. Стамболийски е най-известният сред всички „специални“ нормативни актове за борба с разбойниците: не съществува друг български закон, който за цялото си съществуване да не е бил променян нито веднъж. Нещо повече, редица по-късни наказателни закони, издадени и прилагани през периода 1923-1951 г., като най-важните сред тях са *Законът за защита на държавата* и *Наредбата-закон за защита на народната власт*, пряко или косвено, се позовават на него.

Кой е разбойник? Разбойник е онзи, който по навик или занаят сам или с други лица извършва грабеж, насилие или убийство с цел за ограбване. Изтреблението на разбойниците в околията, където са се появили, се възлага на полицията, жандармерията и войската. В случай че тази сила е недостатъчна, околийският началник може да образува потери, които да ги преследват. Във всяко населено място, където се открият разбойници, кметът назначава такъв въоръжен отряд. Потераджия, който убие или залови разбойник, получава награда от 5000 до 20 000 лв. За разбойници се обявяват и онези лица, за които полицията въз основа на достатъчно доказателства съобщи на окръжния съд, че са извършили злодеяния. На следващия ден след получаване на полицейското сведение съдът прави официална публикация в местния вестник и съобщения до общините в околията, където е местожителството на подозряното лице или където то е станало известно като разбойник. Ако в 20-дневен срок никой от неговите роднини или познати не посочи къде се намира, той го обявява за разбойник и обнародва обявата в Държавен вестник.

Заловените разбойници се съдят от областния съд на околийския център, където са заловени в седемдневен срок по съкратената процедура на *Закона за углавното съдопроизводство*⁹. Веднага след пристигането си на място съдът взема всички необходими мерки, за да гарантира най-бързо разглеждане на делото¹⁰. Осъденият на смърт разбойник се обесва на публично място в

центъра на околията@11@. Осъждат се на повече от 5 години строг затвор или на доживотен затвор онези лица, които, като узнаят положението и качествата на разбойниците, се съгласят да им бъдат укриватели, без да са били принудени с насилие. Всеки, което знае къде се намират разбойниците и не донесе веднага на властта, се наказва с тъмничен затвор до 1 година. Въвеждането на задочното производство у нас е направено през 1920 г. от БЗНС със *Закона за ограничаване кражбите, убийствата, тежките телесни повреди и палежите@12@*: онзи, който извърши убийство, грабеж или палеж, в случай че се е отклонил от предварителното разследване, се осъжда задочно. Всяка задочна присъда се обнародва в *ДВ*: след нейното публикуване осъдените се считат за обявени престъпници. Всеки гражданин свободно може да залови подобно лице и да го предаде на властта. Всеки гражданин при преследването и залавянето на лице, отклонило се от правосъдието, се ползва със законните права на полицейските стражари.

Политико-юридическото третиране на бунтовниците като разбойници е продължено от деветоюнското правителство, което е очевидно още от първите му решения@13@, одобряващи финансова помощ за семействата на пострадалите при преследването на разбойници. Съществуват ли конкретни доказателства за това дали Сговористкият режим има реално основание да свързва традиционните разбойници с Единния фронт. Да, един от първите документи, който открито говори за политическо разбойничество, е единогофронтовското споразумение между Задграничния комитет на БКП и Задграничното представителство на БЗНС от 20 февруари 1924 г., което предвижда създаването на „партизански чети за увеличаване на боевите сили на масите, които са длъжни да тероризират административния апарат на правителството“. Примерите са много: нападения, придружени от убийства на местни представители на властта – разстреляни кметове, полицаи, стражари, бирници и чиновници. Успоредно с интензивно проявеното насилие е налице и агитация по селата за извършване на въоръжен преврат. Фактически цялата а.е. 6471 на ф. 2123К, о. 1, ЦДА, изобилства от полицейски рапорти за убийства, извършени от „комунистически банди“.

Няма съмнение, че общосподелено разбиране и практическо действие на българските правителства, управлявали от Освобождението до установяването на комунистическия режим у нас, е, че разбойниците са хора извън закона и те не могат да бъдат съдени и наказвани, а трябва да се разкриват, преследват и

изтребват. През целия период държавната власт счита въпросните престъпници за разбойници, ако са потънали в нелегалност: първо, изменникът по чл. 98 от *НЗ* от 1896 г., който застрашава вътрешната сигурност на държавата, било то по отношение на нейния обществен строй или на нейната териториална цялост; второ, съзаклятниците по чл. 109, които подготвят конспиративен заговор за измяна; трето, предателят по чл. 109, който застрашава външната безопасност на държавата в полза на чужда държава; четвърто, шпионинът по чл. 111, който предава информация на друга държава, която би могла да бъде използвана във вреда на българската държава; пето, метежникът по чл. 138, който е неразделна част от тълпа, събрала се с цел да възпрепятства публичен орган на държавната власт да изпълнява своите служебни задължения.

Съгласно комунистическата доктрина на 9 юни 1923 г. е осъществен държавен преврат чрез силово завземане на властта от хора, дошли там не по волята на народа. Подобна власт е насилствена по произход и трябва да бъде свалена със сила от същия народ, опит за което е Септемврийското въстание; то представлява отговор на извършения срещу законното правителство на БЗНС деветоюнски военнофашистки преврат. Защо? Защото всяко едно въстание на народа е легитимно, доколкото той е суверенът в държавата. Неговата единна воля, а не волята на отделни лица или определени групи е конституционният закон в страната. Въоръжената съпротива е дълг и право на всеки народ, чиито суверенни права са нелегитимно отнети. Точно обратното: когато през 1911 г. състоящото се в огромната си част от буржоазни политици 5-о ВНС поставя понятието въстание в чл. 73, ал. 3@14@ на *ТК*, то влага противоположно значение – въоръженото въстание е върховна форма на заплахата за държавата; то я въвежда в състояние на неизбежна отбрана, което позволява да се отговори със сила. Веднъж избухнало, въстанието поставя държавата във военно време с всички преки последствия от невъзможността за прилагане на мирновременните закони там, където възниква, разширява или стеснява бойното поле.

Според сговористкия режим на 9 юни 1923 г. @15@ царят прави промяна в институция, която той легално притежава; „тя му принадлежи“. Той притежава и законното право да разпуска Народното събрание. *ТК* игнорира понятието народен суверенитет: царят представлява държавата, а народът отсъства от монархическия правен порядък. Следователно деветоюнското правителство е „надлежно назначено от монарха“ @16@, което в юридически термини означава:

„според закона“. Оттук нататък сговористкият режим е легитимен и всяка съпротива срещу него ще бъде разглеждана като престъпление. Нещо повече, след юнските събития от 1923 г. БКП е „осъзнала грешката си, като протегнала ръка към земеделците“@17@ и цялостно преминала към „практическа подготовка за завземане на властта чрез въоръжено народно въстание“@18@: това е пряка, открита и организирана форма на противодържавна дейност@19@. Заседанието на ЦК от 5-7 август 1923 г. взема три важни решения – „за всестранна подготовка на масово въоръжено въстание“, „за единен фронт на трудещите се маси от града и селото против настъплението на капитала“ и „за създаване на Военотехнически комитет“. След строго проведени логистична подготовка и военнооперативно планиране на 20 септември 1923 г. ЦК на БКП взема решение за обявяване на въоръжено въстание на 22-и срещу 23-и. „Целта е да се свали узурпаторското правителство на Ал. Цанков, дошло на власт чрез военнофашисткия преврат на 9 юни и да се установи на власт работническо-селско правителство.“@20@

Септемврийското въстание, което непосредствено атакува суверенитета на държавата върху цялата нейна територия@21@, създава реални условия за избухването на „открита“ гражданска война, доколкото целият период 1923-1925 г. бива определян като „прикрита“, „подмолна“ или „тиха“. Юридическата основа за неговото потушаване се полага в няколко стъпки. На 22 септември Борис III с *Указ №7* приема оставката на деветоюнското правителство, с *Указ №8* назначава отново Ал. Цанков за министър-председател, а новият кабинет е назначен с *Указ №9*. С *Указ №10* е разпуснато 20-ото ОНС и е обявено военно положение@22@. Мирният законов ред започва да се възстановява след няколко дни; на 8 октомври е премахнато военното положение в цялата страна освен в пет окръга@23@. Общественият живот окончателно се нормализира след 9 ноември с вдигането на „специалния режим“ и в тях@24@. Промяната на изборните правила при отсъствие на действащо Народно събрание и обявено военно положение би имало обратен ефект върху авторитета на сговористкия режим. В тази ситуация парламентарните избори на 18 ноември 1923 г. са проведени по избирателния закон на правителството на Ал. Стамбойлийски и мнозинството на БЗНС, чиито пороци фаворизират новите победители от Демократическия сговор.

Комунистическата доктрина твърди, че след „кървавото потушаване“ на Септемврийското въстание и „избиването на десетки хиляди работници, селяни,

народни интелегенти, партийни и съюзни дейци, старци, жени и деца“ от лятото на 1924 г. сговористкият режим „постепенно преминал към планово физическо унищожаване на останалите живи кадри на БКП и на БЗНС-единофронтовци“. За справяне с Единния фронт „по нареждане на правителството много преди 16 април 1925 г. били съставени списъци на комунисти и земеделци, които да бъдат арестувани и избити по сигнал от горе“. В деня на атентата в „Св. Неделя“ сговористкият режим обявил военно положение, а „оперативното справяне с Единния фронт на работниците и селяните било предоставено на вътрешния министър ген. Ив Вълков“. Лицата от списъците трябвало да бъдат арестувани, а за „подбиране на задържаните, които ще бъдат избити, се създали специални комисии“. На Трета разузнавателна секция на Министерството на войната било поверено физическото унищожаване на арестуваните. През априлските събития тя действала като престъпна организация, като „извършвала масови убийства с участието на военни лица при прякото съдействие на македонски терористични групи“. Офицерите от нея „умъртвили над 400 изтъкнати дейци на БКП и БЗНС-единофронтовци и други антифашисти: изтъкнати прогресивни дейци, адвокати, учители, журналисти, писатели, поети, художници – мъже и жени“. Замислената и реализирана „престъпна дейност по своето естество и размер на изпълнение се изравнява с престъплението геноцид“@25@.

Да обърнем перспективата: за държавната власт на 14 и 16 април 1925 г. са осъществени смъртоносни атаки срещу царя и неговото правителство – нападението в Арабаконак и взривът в „Св. Неделя“. Двете атаки са разбрани като начало на въоръжено въстание, което поставя държавата в положение на неизбежна отбрана. Провокираната легитимна власт предприема бързи, точни и строги мерки, за да защити себе си от съществуващата нелегално организирана въоръжена опасност: през 1925 г. БКП и Единният фронт функционират като конспиративни организации; те са забранени от българското законодателство. Според *ЗИР* и *ЗЗД*, вторият приет като директен отговор на Септемврийското въстание, убийствените атаки срещу монарха, държавата и правителството са осъществени от разбойници – потънали в дълбока нелегалност конспиратори-терористи. Те съществуват извън закона и подлежат на разкриване, преследване и изстребление: трябва да се използва извънредна репресия с цел изчерпателно неутрализиране на непосредствената въоръжена заплаха.

За българската държавна власт в периода между двете световни войни генерализираната фигура на човека извън закона е нелегалният конспиратор-терорист. Да разшифроваме тезата: действителната история на БКП започва от 1919 г. с цялостното приемане на постановките на Коминтерна. Дотогава социалистическото учение у нас е в сферата на теорията. Думата „революция“ означава коренно преобразуване на съществуващия обществен строй, но без това да изисква насилствено вземане на политическата власт с оръжие. Третият интернационал под прякото водачество на Москва бележи повратен момент в поведението на българската левица. На 22-ия конгрес на БРСДП (т.с.) партията взема три важни решения – преименува се на БКП (т.с.), обявява се за българска секция на Коминтерна и приема програмна декларация, в която за първи път публично възприема понятието „диктатура на пролетариата“. Новите средства за революционна борба стават „от масовата акция и масовата политическа стачка до въоръженото въстание“. След този повратен момент БКП вече се легитимира като една организация, която изповядва насилствена и въоръжена радикална промяна на политико-юридическата форма на българската държава – конституционна монархия – в социалистическа съветска република.

Бойното кръщение и реалното обявление като организация за насилствена промяна на обществения строй БКП получава със Септемврийското въстание от 1923 г.: „неговата цел е била събаряне на фашистката диктатура и установяване на работническо-селско правителство“@26@. Броевете на *Работнически вестник* от края на 1923 г. и през 1924 г. изобилстват от смъртоносни заклинания срещу деветоюнското правителство: „изверги, убийци, мизерни провокатори, палачи, узурпаторска и натрапническа буржоазно-фашистка власт“, и издигат призови за въоръжена борба. Резолюцията на Балканската комунистическа федерация от ноември 1923 г. обосновава три строги причини, поради които Септемврийското въстание не е успяло – прибързано обявяване, недостатъчна координация със земеделците и недостатъчно въоръжение. Изводът: „трябва да бъде проведена сериозна военнотехническа подготовка“. През февруари 1924 г. ЦК обяснява, че БКП е започнала да изгражда свой конспиративен военен център. Назначени са постоянни платени ръководители. Проучват се възможностите за снабдяване с оръжие чрез нощни грабежи на казарми и складове. Търсят се оръжия за масово унищожаване – „ръчни бомби със задушливи газове и запалителни ракети и вещества“. Направен е точен план за минноподривна

дейност чрез прекъсване на железопътни линии и съобщителни връзки. Особено внимание е отделено на проникването в армията чрез нарочно постъпване на служба на „определени другари“. Привлечени са лоялни офицери, които да изработят оперативен план за цялата страна. В доклад от 26 април 1924 г. се посочва, че „вече има налични 2000 винтовки, достатъчно патрони и много на брой местни бойни групи“, но е необходимо да се внесат „гранотомети и взривни вещества“@27@. На Витошката конференция от 17-18 май 1924 г. ЦК решава да създаде Военна организация, управлявана от Военен център с ръководител К. Янков. Началник на Софийския отдел става Д. Златарев, а на софийската бойна група – П. Абаджиев. БКП си поставя за задача „да подготви и поведе трудещите се към ново въоръжено въстание за установяването на работническо-селско правителство и класова пролетарска диктатура“. Окончателното и неоставящо място за съмнение, че целта е насилствена промяна на държавното устройство се дава с *Програмата за работническо-селска власт* от лятото на 1924 г.: „Властта на работниците и селяните трябва да се упражнява в републиканска форма на управление.“@28@

От този ключов момент именно крайнолявото течение в БКП започва цялостно да формира нейното поведение. Полицейските преписки изобилстват с рапорти за предстоящи комунистически прояви, доклади за заловени нелегални материали, донесения за незаконна дейност, протоколи за проведени обиски и разпити, снимки на разкрит оръжеен и технически арсенал, донесения за заловени и убити нелегални. От началото на 1925 г. БКП започва напълно да се идентифицира с Военната организация, която и институционално я овладява. С две окръжни от февруари и март 1925 г. тя нарежда засилване на дейността на четите. Стига се и до писмото на К. Янков от 10 април 1925 г. до Задграничното представителство, в което той заявява, че в бъдеще Военната организация ще се подписва от името на ЦК@29@. Ето защо комунистите са се считали за „вътрешни врагове на държавата“@30@, а БКП е била третирана като противодържавна конспиративно-терористична организация, създаваща и поддържаща граждански размирици. Според статистиката на жертвите на държавната власт, цитирана от Ал. Цанков на 4 септември 1925 г. в Народното събрание, от 9 юни 1923 г. до този момент при единични нападения от комунисти и крайнолеви земеделци са били убити 6 народни представители, 19 кметове, 46

държавни служители, 22 военнослужещи, 105 околийски началници, пристави и стражари.

Още един ключов факт: защитата на избора за организирана въоръжена съпротива срещу сговористкия режим директно се дължи и на „заприщването“ на легалната политическа дейност чрез забраната на БКП, която е обявена извън закона. След приемането на ЗЗД на 25 януари 1924 г. дейността ѝ пряко попада в неговите норми като организация, проповядваща насилствено изменение на държавен строй и поради това подлежаща на „разтуряне“. На 2 април 1924 г. с *Определение №1* ВКС постановява разпускането на БКП и нейните дъщерни организации: тя се трансформира в нелегална конспиративна организация, която има за задача с терористични средства да свали държавната власт и да промени обществения ред. Програмният документ на Акционния комитет на Единния фронт от юни 1924 г. *Основи, организационна форма, платформа и цел на бойния фронт на БКП и БЗНС* строго обявява, че „целта е завладяването чрез въоръжено въстание на властта и учредяване на работническо-селска власт“@31@.

Законът за защита на държавата представлява политико-юридическа еманация на целия над двадесетгодишен период на държавно противодействие срещу спираловидно усилващите се терористични действия на нелегалното комунистическото движение от месеците след Септемврийското въстание до преврата на 9 септември 1944 г. Закон, който в комунистическата доктрина е символ на „българския фашизъм“ и особен архетип на „фашисткия терор“ над българския народ. Както пише Вл. Тодоров, такива закони са винаги реакция на явление, което разклаща държавата, на крупен дестабилизиращ фактор@32@. Този фактор ще бъде потушаван със специално законодателство, което ще защитава държавата от нейните собствени граждани. Това е невъзможно да се случи без интензифициране на репресията, а тя като бумеранг се връща срещу държавната власт и разширява социалната база на съпротивата – към това точно се стреми комунистическото терористично движение през 20-те години. Непосредствен повод за приемане на специално законодателство е Септемврийското въстание: до неговото избухване, пет години след превръщането на тесните социалисти в комунисти през 1919 г., тяхната идеология винаги е оставала по-скоро на теория и не е имала обективирани престъпни действия.

*Законът за защита на държавата*³³ е приет от 21-ото ОНС с много широка подкрепа от целия политически спектър; против са народните представители от БКП, БЗНС и един независим. В мотивите към проекта³⁴ са изтъкнати забраната на чл. 83 от *ТК* за сдружаванията, които имат за цел и използват средства да нарушават – „да не принасят вреда на“ – държавния и обществения ред и липсата на законова уредба за тяхното противодействие. *ЗЗД* конституира юридическото понятие за „неизбежна отбрана“ на ново равнище, непознато до този момент в историята на българското право. Това не е нивото на отделната личност, която има правото да отблъсне едно противозаконно и непосредствено нападение³⁵; това е нивото, легитимиращо правото на държавата да преследва и наказва определени престъпления, които застрашават нейната сигурност.

Въпросът е: могло ли е през 1923-1925 г. да бъдат защитавани държавни интереси посредством института на неизбежната отбрана? Правната традиция, формирана при действието на чл. 45 от *НЗ* от 1896 г., е категорична – държавата има това право, закрепено в чл. 83 на *ТК*: „Българските граждани имат право да съставляват дружества без всякакво предварително разрешение, стига само целта и средствата на тези дружества да не пренасят вреда на държавния и обществен порядък, на религията и добрите нрави.“ Как държавата трябва да реагира, при положение че е непосредствено нападната? Независимо че атаката идва отвътре, тя ще вземе спешни, строги и ефикасни мерки, за да ликвидира нелегално конспиративната терористична опасност. Подобни извънредни мерки не са взети нито след нападението срещу Борис III, нито след убийството на ген. К. Георгиев. Би могло да се предположи, че ако столицата е била блокирана и са били извършени арести, атентатът в „Св. Неделя“ е можел да бъде избегнат. Но властта успява да навърже събитията във верига и решава, че има организирана непосредствена атака срещу самата държава едва след избухването на взрива.

Отговорът на въпроса дали едифронтовците са поставили държавата в положение на неизбежна отбрана изисква да се идентифицира имало ли е пряко нападение срещу нея. След Септемврийското въстание разрывът между БКП и деветоюнското правителство е тотален и необратим. Ал. Цанков пише: „Те бяха – комунистите, – които поставяха държавата в необходима отбрана и ако законът не наказва оня, който е в такова положение и повеля злосторника, може ли да се вини правителствената власт, че тя в защита на държавата и на сигурността не е

пипала с кадифена ръкавица и си е послужила с байонета.“@36@. Крайният резултат: сговористкият режим е напълно убеден, че в дните около 15 април 1925 г. ще се осъществи непосредствена атака срещу представители на висшето ръководство на страната, а предвид постоянните призови за република – и срещу царя. Как фактически реагира държавната власт на тази непосредствена заплаха от страна на „нелегалността като перманентна извън-редност и на извънредността като перманентна не-легалност“@37@? Можем ли да твърдим, че е налице необоснована по интензитета репресия срещу Единния фронт? Държавната власт ще приложи своето право на неизбежна отбрана срещу конкретно определени лица, които са осъществили непосредствената атака, изповядвайки комунистическа идеология. В условията на доказана широка, строго организирана и добре финансирана нелегално конспиративна мрежа тя няма как да отблъсне нападението, докато не сломи и последния опасен терорист. И ще употреби всички средства, с които разполага в своя силов арсенал, за да запази обществения ред.

Периодът от средата на 1924 г. до Априлските събития от 1925 г. трябва да се разбира като необявено въстание – „прикрита“ гражданска война, в чиято основа стои тероризмът, който чрез постоянно производство и внедряване на извънредно насилие трябва да доведе до социален апокалипсис. Това е „тихото“ въстание на скритите в къщите бойци, на единичните изстрели и политическите убийства. Това е организирана и с конкретна цел въоръжена съпротива срещу държавната власт, но тя е от второ ниво – масова не по проявената площадна форма, а по упоритата, отделна и перманентно риеща терористична активност. Не разгърната във фронт, а низеща се в колона, която няма да престане, докато държавата не бъде преустроена по революционния комунистически проект на Единния фронт. Да предположим, че екзекуциите не по влязла в сила присъда са били насочени към хора, – публично обявени извън закона пред обществото, спрямо които може да бъде приложено правото на безнаказано убийство – тъй като те представляват непосредствена опасност за конституционния порядък в качеството си на въоръжени бойни отряди. Неизбежната отбрана на държавната власт е другото лице на класовата борба на революционната съпротива кой ще установи пълен монопол върху аномичната ситуация чрез извънредно насилие.

Какви са основните промени в *ЗЗД* от 16 март 1925 г.?@38@ От мотивите@39@ на вносителя на законопроекта става очевидно как и защо

сговористката стратегия е еволюирала според променените радикални предизвикателства на „червените единогофронтовци“. Обстановката в страната след приемането на *ЗЗД* не обосновава необходимост от мерки срещу политическото разбойничество – конспиративно нелегалните терористични организации – съществуващите чети, са сравнително малко на брой, търсят предимно икономическа изгода, нямат ярка политическа обвързаност и не могат да бъдат третираны като част от по-голяма организация. Спрямо отделните съпротиви срещу държавната власт, които не са подчинени на обща идеология, а се явяват единствено под формата на локални размирици, метежи или бунтове, се прилага *ЗИР* на Ал. Стамболийски и БЗНС от 1922 г.

През същата 1924 г. Единният фронт радикално преосмисля своя начин на действие. Новият подход изисква съобразени с него контрамерки, които *ЗЗД* в своя първоначален вид не може да осигури. В рамките на три месеца от края на 1924 г. и началото на 1925 г. са извършени няколко политически убийства на известни столични личности. Общественото мнение се нагнетява неимоверно, тъй като българското общество е на прага на открита гражданска война. В какво се състои това осигурително разширение на мерките за защита на държавата? Законопроектът кодифицира нови състави на престъпна дейност, в частност и чрез печатни и художествени произведения. Смъртно наказание ще се прилага в няколко норми. Първата – за разрушаване на военно имущество, железопътни и съобщителни съоръжения, мостове и сгради, и за разграбване на хранителни припаси; тук то е предвидено заедно с доживотния затвор. Втората норма няма алтернатива – новият чл. 13 дефинира политическото разбойничество и наказва извършителите и укривателите със смърт. Политически разбойник е онзи, който напусне своето местожителство и влезе или се зачисли в чета, съставена и въоръжена с цел да извършва престъпления против държавната и обществената сигурност, държавните и частните имущества, учреждения и съоръжения или против живота на длъжностни или частни лица: такива са всички нелегални членове на конспиративни бойни групи. Безалтернативно смъртно наказание ще се налага и за подбуждане, организиране, ръководене и извършване на бунтове и терористични действия. Общо смъртното наказание се предвижда в две форми – алтернативно при два състава и безалтернативно – в други два. Особено важна е новата ал. 4 на чл. 13, която предвижда имотите на осъдените да служат за обезщетение на всички вреди и загуби, причинени от действията на четата или на

членовете ѝ: връзката с чл. 5 на *ЗИП*, според който потераджия, който убие или залови разбойник, получава награда от 5000 до 20 000 лв., е очевидна.

Няма друго събитие в новата българска история, което да поразда такава изпепеляваща обществена енергия, колкото атентатът на 16 април 1925 г. в „Св. Неделя“. Как се стига до чудовищния взрив, довел до смъртта на толкова много жертви? През есента на 1924 г. във Военната организация на БКП, овладяла управлението на партията, се заражда идеята да се организира терористичен акт срещу началника на полицията Вл. Начев. На 28 януари 1925 г. ИККИ взема решение за омекотяване на въоръжения курс и на българската секция са дадени указания да не се атакува групата около ген. Н. Жеков, от която се очаквало да извърши военен преврат срещу сговористкия режим. Писмата за това решение са получени у нас към края на март, но подготовката на атентата вече върви и до планираните дати остават само две-три седмици. Ръководителите на Военната организация на БКП К. Янков и Ив. Минков посрещат с негодувание решението и го считат за явно малодушно. А според Д. Златарев и П. Абаджиев вече е било невъзможно да се пренасочи енергията към легална политическа дейност@40@.

На 15 април ИККИ взема ново решение, с което вече твърдо настоява за генерална и незабавна смяна на въоръжения курс. То обаче не може да достигне до знанието на българската държавна власт; К. Янков и Ив. Минков също няма как да знаят за него. Затова е от изключително значение да се разбере какво са искали да постигнат с едно мащабно убийствено действие. Д. Златарев казва, че в дните преди атентата ЦК издал декларация, че ще действа легално, ако бъде отменен *33Д*. Но ръководството на БКП не е очаквало толкова силна реакция – обявено военно положение@41@ и всеобщи арести, както признава и П. Абаджиев.

Налице е още един факт: промяната на обекта примамка, който трябва да бъде убит с цел „безостатъчна ликвидация на врага“. Това променя и състава на хората, които ще се съберат на неговото опело. В края на март, след големите разкрития на редица конспиративни групи, Военната организация избира друга мишена и задава радикален смисъл на акцията. „Открито“ е лице, което да събере заедно целия политически елит: о. з. ген. К. Георгиев, депутат сговорист. Московското заседание констатира, че К. Янков е целял с тази демонстрация да принуди сговористкия режим да легализира БКП срещу обещанието тя да се откаже от въоръжената борба@42@; той считал, че „ще има голяма касапница

след взрива, ще бъде обявена военна диктатура за един-два месеца, но след нейното рухване ние ще излезем на повърхността и ще организираме въстанието“@43@.

Фактите са по-различни, защото формата на извършителството разкрива подготвяно въстание. С тази непосредствена цел – атака срещу представителите на държавната власт, се поставя юридическата основа за обявяване на военно положение. Докладът на Ал. Цанков до Борис III е мотивиран именно с нея – терористична дейност, която показва намерения чрез въоръжено въстание да бъде съборен държавният строй за „възцаряване“ на болшевишка диктатура. До същият извод достига и СВПС – атентатът в „Св. Неделя“ е бил сигналът за започване на въоръжено въстание@44@. Или с точните думи на Вл. Тодоров, „ако атентатът е бил успял, ако ковчегът не е бил преместен, на Разпети петък България е щяла да осъмне чисто гола страна, терен без суверенна власт, земя на всеки, който я пожелае“@45@. Няма съмнение, че взривът е бил насочен и срещу Борис III, макар и да се предхожда от нападението на 14 април в Арабаконак.

При атентата в „Св. Неделя“, организиран и извършен от Военната организация на БКП, загиват 134 души, други умират от раните си: починалите са над 240 души, сред които 12 генерали, 15 полковници, 7 подполковници, 3-ма майори, 9 капитани, 3-ма депутати и множество граждани, жени и деца. Всички членове на сговористкото правителство се отърват с леки наранявания. Борис III не е в църквата, тъй като присъства на погребенията на убитите Д. Илчев и П. Котов в Арабаконак на 14 април 1925 г. Това е съвкупната класова равностметка за извънредното насилие, приложено от нелегалната революционна съпротива.

Присъда №196 е произнесена на 11 май 1925 г. На смърт са осъдени Ст. Димитров, Д. Грънчаров, Н. Петрини, Хр. Косовски и М. Фридман, които получават по две смъртни присъди на основание чл. 13 и чл. 16, П. Абаджиев и П. Задгорски – по чл. 16, и Г. Коев – по чл. 13, ал. 2. Д. Даскалов и Бл. Камбуров са осъдени на затвор. Присъдата е потвърдена от ВКС с *Решение №309* от 18 май, а след утвърждаването ѝ от Борис III, смъртните наказания на М. Фридман, П. Задгорски и Г. Коев са изпълнени публично чрез обесване на 27 май 1925 г. За основните организатори на атентата К. Янков и Ив. Минков всички съдии се обединяват около заключението, че двамата заедно с М. Фридман са образували чета по чл. 13 от *ЗЗД* – те са нелегални конспиратори-терористи, – която има за цел да извършва престъпления против държавната и обществената сигурност.

Какви са промените в *ЗЗД* от 26 април 1925 г.⁴⁶ и какво цели поредното разширение на извънредните мерки за сигурност⁴⁷? Предвидените наказания стават още по-строги, а процедурата за преследване на обявените извън закона се скъсява максимално. Проектът предвижда разделяне на делата спрямо дадени лица, а също и задочното им осъждане. Смъртно наказание, алтернативно на доживотния затвор, вече се предвижда и за помагачите в разрушаването на военни материали, транспортни, минни и съобщителни съоръжения, сгради и за разграбване на хранителни запаси. Определена е възможността за налагане на по-тежко наказание на членовете на нелегални организации: смърт или строг тъмничен затвор над 10 години. Алтернативно смъртно наказание заплашва и укривателите и помагачите на конспиративна група, извършваща терористични действия за насилствена промяна на държавния и обществения строй. Значими са промените и в процесуалната част. С новия текст на чл. 22, ал. 2 извънредно се ускорява и скъсява съдебното производство: тези дела ще бъдат разглеждани по спешната процедура на *ЗЗД* и по особените правила на *ЗУС*. Според новата ал. 3 на чл. 22 осъдените на смърт в извършване на престъпление по чл. 13 на *ЗЗД* ще се прилага *ЗИР*; те ще бъдат обесвани публично в центъра на околията.

Комунистическият режим „заменя“ *Закона за защита на държавата със Наредбата-закон за защита на народната власт*⁴⁸. Сравнени като оригинални варианти, *НЗЗНВ* значително, с пъти, превъзхожда по строгост на държавната репресия *ЗЗД* – смъртното наказание присъства в една трета от престъпните състави. Например *ЗЗД* предвижда смъртно наказание само в две хипотези, но при алтернатива с доживотен затвор. При *НЗЗНВ* хипотезите са седем⁴⁹, като две от тях са безалтернативни. В *ЗЗД* инкриминирането става с първите промени от 16 март 1925 г., в *НЗЗНВ* това е от самото начало – 17 март 1945 г. В *ЗЗД* текстът за приложението на извънредната процедура на *ЗУС* влиза с вторите промени от 26 април 1925 г., докато в *НЗЗНВ* тя се прилага още с приемането на неговия оригинален вариант. В тази комунистическа наредба са инкриминирани проповядването и възхваляването на престъпления и настроения срещу властта – устно или печатно. Присъства и категоричен лустрационен текст.

Но политическата стратегия на тези два „специални“ закона – единият легално приет с огромно мнозинство от 2-ото ОНС, а другият представляващ декрет на правителството на ОФ – за защита на новоучредената държавна власт

и средствата, с които те постигат своите цели, са аналогични. Парадоксално, но приемането на *НЗЗНВ* осмисля социалното съществуване на *ЗЗД*. Защо? Защото всички атаки срещу *ЗЗД* са свързани с неговата ненужност, тъй като *НЗ* от 1896 г. разполагал с необходимите инструменти, за да изпълни същите функции. Но приемането и прилагането на *НЗЗНВ* доказва, че действащият и по негово време *НЗ* от 1896 г. не съдържа точни разпоредби, които да преследват престъпления, произтичащи от цялостно изградена идеология за събарянето на съществуващия обществен порядък. Докато обаче *ЗЗД* никога не влиза в нормативния корпус на общото национално законодателство поради неговата извънредност, то *НЗЗНВ* бива изцяло и буквално имплементиран на 7 април 1948 г. в *НЗ* от 1896 г. @50@ Това се извършва чрез кодификацията на членове от 98 до 105, които представляват 16 от 18 текста на *НЗЗНВ*. По този начин специалното законодателство за първи път в новата българска история става част от общата правна нормативност, а извънредното положение – нормална политическа технология за нелегитимно насилие с цел „пълно и безвъзвратно унищожение на враговете на народа“ @51@.

Централната фигура, в която политико-юридически съществува човекът извън закона в българския раннокомунистически режим, е врагът – реакционер и контрареволуционер. *НЗЗНВ* последователно кодифицира непозната до този период в новата българската история система от връзки между икономическо и политическо разбойничество. Нейният ключов чл. 4 обявява: „Който напусне местожителството си и влезе или се зачисли в група, съставена и въоръжена с цел да върши престъпления по настоящата наредба, се наказва с доживотен строг тъмничен затвор или със смърт.“ А въпросните престъпления са именно онези, които имат за пряка и непосредствена цел „събарянето, подравянето или отслабването на народната власт“. Комунистическият режим в у нас нарича тези политически престъпници с болшевишкия термин „контрареволуционери“. Според чл. 57 на съветския *Наказателен кодекс* от 1922 г. контрареволуционно е всяко едно действие, насочено към сваляне на работническо-селската власт – определение, което имплицира базкрайността на възможните прояви форми. Няма съмнение, че контрареволуционерите са хора, които не трябва да бъдат съдени и наказвани, а единствено разкривани, преследвани и изстребвани.

Какво в действителност представляват контрареволуционните деяния на вражеската реакция, т.е. противодържавните престъпления, насочени срещу

Народната република? За комунистическата доктрина те се характеризират с факта, че въздействат радикално отрицателно върху политическия фундамент на социалистическото общество. Това са престъпления, които могат да подрвят или отслабят народната власт, дори могат да създадат реална опасност за нейното събаряне; те са контрареволуционни опити за цялостна реставрация на буржоазната диктатура и капиталистическата експлоатация. Следователно те се извършват при умишлена форма, на вината, тъй като за политическата същност на подобни деяния е характерно, че не само обективно засягат основите на народната власт, но и че винаги се извършват със съзнанието за отрицателно въздействие. Поради тази причина характерът на престъплението се отразява и върху умисъла, който по своята класово-партийна специфика може да бъде само контрареволуционен. Всички посегателства против Народната република се характеризират с наличието на контрареволуционен умисъл, а много често – и с контрареволуционна цел: това е реакционното съзнание, че деецът извършва деяние, насочено към събаряне, подравяне или отслабване на диктатурата на работническата класа в народнодемократичната държава.

Но кой е политическият субект на престъпленията срещу Народната република? Този, който умишлено извършва подобно посегателство, е и не може да не бъде враг на народа, враг на революцията и враг на социализма. Субект на всяко контрареволуционно престъпление е винаги и единствено класовият враг. Обратното: съществуването на контрареволуционно престъпление еднозначно и категорично демонстрира, че неговият субект е класов враг, реакционер и конрареволуционер. В тази извънредно опасна за народната власт категория влизат всички „бивши хора“: „остатъците от повалените експлоататорски класи и свързаните с тях прослойки – носители и крепители на капиталистическата и фашистката диктатура, оръдията и агентите на империалистическите клики и изменниците и предателите на работническата класа и на българският народ“.

Те са поставени извън закона; следователно трябва да бъдат унищожени.

БЕЛЕЖКИ

¹ Временни мерки за прекратяване на разбойничеството, *ДВ*, бр. 223 от 29.09. 1883 г. Стенографски дневници на 3-о ОНС, 2 РС; Закон за изстребление на разбойничеството. *ДВ*, бр. 146 от 24.12.1887 г.; Закон за изстребление на разбойниците. *ДВ*, бр. 264 от 23.02.1922 г.

² *ДВ*, бр. 1 от 28.07.1879 г.

³ ДВ, бр. 87 от 30.11.1880 г.

⁴ ДВ, бр. 85 от 7.08.1882 г.; ДВ, бр. 86 от 10.08.1882 г.

⁵ ДВ, бр. 141 от 11.12.1882 г.

⁶ Стенографски дневници на 3-о ОНС, 2 РС, с. 137.

⁷ ДВ, бр. 146 от 24.12.1887 г.

⁸ ДВ, бр. от 264 от 23.02.1922 г.

⁹ ДВ, бр. 77 от 7.04.1897 г.

¹⁰ ДВ, бр. 81 от 23.02.1922 г. С тези изменения, засягащи особените производства, в ЗУС е включена нова глава: *Особени правила за производството по дела за грабежи*. Тези дела винаги се разглеждат като извънредно спешни и тяхното решаване се извършва с максимална бързина. Обвиняемите, които са се отклонили от преследване, се прогласяват за престъпници. Обявяването се произнася от съда; неговото определение е окончателно и не подлежи на обжалване. Съдът прогласява за обявен престъпник онзи, за който е уверен, че има силни улики: че е виновен в извършването на грабеж, че се е отклонил от диренето и че се укрива, за да не бъде привлечен под отговорност. Имената на обявените престъпници се обнародват в Държавен вестник. Всеки гражданин може да залови обявен престъпник и да го предаде на властта. Всеки гражданин при преследването и залавянето му има правата на полицейските стражари. С промените, направени на 6 ноември 1922 г., ДВ, бр. 176, е добавено: че обвиняемите в извършването на грабежи, отклонили се от диренето, се съдят задочно и че спрямо разбойници гражданите имат правата на полицейските стражари и преди обявяването им за престъпници.

¹¹ През периода 1922-1944 г. е налице важна промяна в изпълнението на смъртното наказание: в определени случаи то се изпълнява публично. Според ЗУС от 7 декември 1922 г., ДВ, бр. 153: „Осъденият на смърт разбойник се обесва на публично място в центъра на околията.“ Според ЗЗД след неговите изменения от 29 април 1925 г., ДВ, бр. 41: „Спрямо виновните по чл. 13 се прилага законът за изстребление на разбойниците“. А според ВННЗ от 29 декември 1937 г., ДВ, бр. 176: „Смъртно наказание се изпълнява чрез разстрелване или обесване. Смъртното наказание се изпълнява публично или непублично, в зависимост от решението на военния съд.“

¹² ДВ, бр. 107 от 13.08.1920 г.

¹³ ЦДА, ф. 284, оп. 1, а. е. 4805, л. 1; ЦДА, ф. 284, оп. 1, а. е. 4811, л. 1; ЦДА, ф. 284, оп. 1, а. е. 4814, л. 1.

¹⁴ „Чл. 73, ал. 3. Във военно време, или когато при належаща опасност, произхождаща от външно нахлуване или въоръжено въстание, страната или част от нея се обяви в военно положение, действат предвидените в закона военнополови съдища.“

¹⁵ През зимата на 1922 г. министър-председателят Ал. Стамболийски обявява: „Питаме ви, другари земеделци, убедихте ли се, че ние ще управляваме 20 години непрекъснато?“ Година по-късно в реч на 28 април той казва: „Ние ще управляваме, докогато искаме.“ А в реч на 13 май 1923 г. заявява: „Ето, 5 години властваме и вервайте, ще властваме още 20 години.“ *Земеделско знаме*, бр. 59 от 06.03.1922 г., *Победа* от 29.04.1923 г., *Мир*, бр. 6880 от 16.05.1923 г.

¹⁶ АКРДОПБГДСРСБНА, II съд, а. е. 1556, т. 3, л. 145.

¹⁷ При един от обските, извършени след 9 юни 1923 г., полицията изема тиражирани броеве на три документа. Те доказват, че БЗНС се превръща в организация, която няма никакво намерение да слезе от власт доброволно и според законите. *Окръжно №14* мотивира образуването на бойни отряди, за да се „гарантира вътрешният ред в страната“. *Окръжно №8* заповядва, когато се „удостовери смъртта на земеделски деец, да почнат повсеместните действия за прочистване на страната от подлите нечестивци“ и „бъдете безпощадни и всичко престъпно ще бъде изстребено“. Комитетът за селска диктатура призовава: „Убийството на земеделски водач или извършването на преврат от старите партии ще бъде сигналът за установяване на селската диктатура.“ ЦДА, ф. 2124К, оп. 1, а. е. 105807, л. 4-6. ЦДА, ф. 2124К, оп. 1, а. е. 105807, л. 3.

¹⁸ АКРДОПБГДСРСБНА, II съд, а. е. 1556, т. 3, л. 146.

¹⁹ Витошката конференция на БКП от 17-18 май 1924 г. единодушно взема безалтернативното решение за продължаване на курса към въоръжено въстание.

²⁰ *Коминтернът и България*. Т. 1, с. 128.

²¹ Чл. 47 на ТК: „Ако би държавата да се заплашва от някоя външна или вътрешна опасност, а Народното събрание не би могло да се свика, то само в такъв случай Князът, по представление на Министерския съвет, и под общата отговорност на Министрите, може да издава наредби и да прави разпореждания, които имат задължителната сила като закон. Такива извънредни наредби и разпореждания се представят за одобрение на първото, свикано след това, Народно събрание.“

²² Притурка към ДВ, бр. 142 от 22.09.1923 г.

²³ ДВ, бр. 154 от 8.10.1923 г.

²⁴ ДВ, бр. 180 от 9.11.1923 г.

- ²⁵ *Коминтернът и България*. Т. 1, с. 148-152.
- ²⁶ Димитров, Г., Коларов, В., В. Червенков. *Септемврийското въстание*, с. 74.
- ²⁷ *Коминтернът и България*. Т. 1, с. 137, 141, 167-168, 195.
- ²⁸ *Коминтернът и България*. Т. 1, с. 243-268.
- ²⁹ ЦДА, ф. 2124К, оп. 1, а. е. 106357, т. 5, л. 57.
- ³⁰ АКРДОПБГДСРСБНА, II съд, а. е. 1556, т. 9, л. 251.
- ³¹ *Коминтернът и България*. Т. 1, с. 248.
- ³² Тодоров, В. Бесове в червено и бяло. *Култура*, №37 от 8 октомври 2004 г.
- ³³ *ДВ*, бр. 240 от 25.01.1924 г.
- ³⁴ Приложение №3 към Стенографски дневници на 21-о ОНС. „Събитията през септември 1923 г. посочиха недвусмислено необходимостта да се вземат мерки против организации и групи, които без оглед на критичното положение на държавата биха я поставили в тежка опасност. Това наложи на правителството да засили мероприятията, които нашето законодателство допуска в тези случаи, и да създаде нови закони, предназначени да предупредят повтарянето на подобни събития. Макар в нашия общ закон да има някои постановления, които биха могли да се приложат в случая, при все това той не дава достатъчна защита на държавата в случаите, в които политически организации си поставят за цел чрез широко употребление на насилствени средства да поставят самото съществуване на държавата в невъзможност да бъде защитавано.“
- ³⁵ *НЗ* от 1896 г., чл. 45: „Не е престъпно онова деяние, което е извършено при неизбежна отбрана, за да се отблъсне противозаконното и непосредственото нападение върху личността или имота на нападения или на друго. Превишаването на границите на неизбежната отбрана не се наказва, ако е станало от уплашване или смущение.“
- ³⁶ Цанков, А. *България в бурно време*. с. 196.
- ³⁷ Вж. извънредно важната статия на Димитър Вацов *Революция и/или суверенитет. Критика на употребите на „извънредността“ в радикалните политически дискурси*, публикувана в същия брой на списание *Критика и хуманизъм*. с. 13.
- ³⁸ *ДВ*, бр. 278 от 16 март 1925 г.
- ³⁹ Мотиви към *Закон за изменение и допълнение на ЗЗД* от 16 март 1925 г. „През втората половина на 1923 г. настъпиха събития, които наложиха създаване на ЗЗД. Този закон беше една необходимост, тъй като редица организации, без да гледат критичното положение на държавата, я поставиха в положение на тежка опасност. Макар от влизането му в сила да не се е изминало много време, събитията така се развиха, щото недвусмислено се наложи необходимостта от изменения. Широкото употребление на насилствени средства от някои организации наложи нуждата от по-прецизно определяне съставите на дадени престъпни деяния, които не можеха да се имат предвид по-рано, тъй като тогава нелегалните организации още не бяха прибегнали до сегашния начин на действие или не бяха го приложили в сегашния му размер.“
- ⁴⁰ *БЗНС, Ал. Стамболийски и ВМРО*, с. 556. Изказване на Московското съвещание през 1925 г.
- ⁴¹ *Указ №2* за обявяването на военно положение, подписан от цар Борис III, е публикуван не в самия бр. 13 на *ДВ* от 16 април 1925 г., а в притурка към него, издадена същата вечер.
- ⁴² *Коминтернът и България*. Т. 1, с. 424.
- ⁴³ *Коминтернът и България*. Т. 1, с. 441. Доклад на В. Червенков от 12 октомври 1925 г.
- ⁴⁴ Присъда №196 в името на Негово Величество Борис III... София, 1925, с. 21.
- ⁴⁵ Тодоров, В. Бесове в червено и бяло. *Култура*, бр.37 от 8 октомври 2004 г.
- ⁴⁶ Притурка към *ДВ*, бр. 21 от 29.04.1925 г.
- ⁴⁷ Мотиви към *Закон за изменение и допълнение на ЗЗД* от 26 април 1925 г. „Нечуваното злодеяние, което се извърши на 16-то в „Св. Неделя“, и последните събития показаха голямата опасност, която представляват за обществото укривателите, помагачите и активните членове на конспиративните организации в градовете, за които чл. 13, имащ предвид излезлите в горите явни четници, не съдържа точни постановления. Затова законопроекът предвижда изменения: в чл. 11 се определя по-тежко наказание за помагачите; в чл. 16, като се определя евентуално по-тежко наказание и за членовете на конспиративните организации и в чл. 18, като укривателите по чл. 11 и чл. 16 се приравняват относно наказанието с дейците. С допълнението на чл. 22 се цели да се постигне по-бързо правосъдие по делата, като се използват правилата на углавното съдопроизводство относно делата за грабежи.“
- ⁴⁸ *ДВ*, бр. 62 от 17 март 1945 г.
- ⁴⁹ Това са чл. 1, 2, 3 с две хипотези, 4, 9 и 10. В *НЗЗНВ* смъртно наказание се налага за всички посегателства на класовия враг срещу народната власт. С доживотен затвор се санкционират противодържавната агитация и пропаганда; деянията срещу бойната способност на войската; подбuditелство, помагачество и укривателство. За диверсия и саботаж наказанието е или смърт, или доживотен затвор, а за вредителство и недоносителство – строг затвор до три години.

Убийството или тежката телесна повреда, причинена на военен или милиционер – със смърт или с доживотен затвор. Всички осъдени се лишават от граждански права завинаги. Съдът може да наложи и глоба в размер до 500 000 лв.

⁵⁰ ДВ, бр. 80 от 7.04.1948 г.

⁵¹ Със Закона за изменение и допълнение на НЗ от 7 април 1948 г. нормите и санкциите на НЗЗНВ директно са кодирани в главата „Измяна“. За социалистическото право те квалифицират непосредствените посегателства на класовия враг спрямо политическите основи на народната власт: образуване и членуване в противодържавна организация; извършване на преврат, бунт, метеж, саботаж, диверсия, терористични актове или общоопасни деяния; зачисляване и участие във въоръжена група; проповядване на омраза, расова ненавист, разпространение на фашистка литература или неподчинение на милицията; деяния за намаляване на боевата способност на армията; разпространение на зловредни слухове; съставяне и участие в група за създаване на смутове; увреждане на отношенията с приятелска държава; опитване, съучастие, подпомагане, подбuditелство, укривателство и недоносителство на всички изменнически престъпления.

БИБЛИОГРАФИЯ

- Агамбен, Дж. 2019. *Homo Sacer II. Извънредното положение, Stasis*. С.: Критика и хуманизъм.
- Арендт, Х. 2007. *Насилие и политика*. С.: Критика и хуманизъм.
- Билярски, Ц. 2009. *БЗНС, Ал. Стамболийски и ВМРО*. 2009. С.: Анико.
- Владикин, Л. 1935. *Обща теория за държавата*. София.
- Димитров, Г. 2003. *Дневник*. С.: Изток-Запад.
- Димитров, Г., Коларов, В., В. Червенков. 1953. *Септемврийското въстание*. С.: Издателство на БКП.
- Долапчиев, Н. 1994. *Наказателно право*. С.: БАН.
- Златарева, В. 1932. *Наказание и осигурителни мерки*. Пловдив.
- Йочев, Е. (съст.). 2000. *Законодателството в Царство България (1879-1944)*. С.: Отворено общество.
- Коминтернът и България*. 2005. Главно управление на архивите, София.
- Малинов, Ал. 1934. *Под знака на острастени и опасни политически борби*. София.
- Петров, Х., Х. Христов. 2016. *„Белият терор“ от 1923-1925 г. Три епохи на държавна репресия*. С.: Сиела.
- Семкова-Димитрова, З. 2004. *Промени в съдебната система (1944-1948)*. СУ „Св. Климент Охридски“.
- Торбов, Ц. 1992. *История и теория на правото*. С.: БАН.
- Фотев, Г. 2008. *Дългата нощ на комунизма в България*. С.: Изток-Запад.
- Фуко, М. 1997. *Власт*. С.: Критика и хуманизъм.
- Цанков, Ал. 1999. *България в бурно време*. С.: Прозорец.

НОРМАТИВНИ АКТОВЕ

- Временни мерки за прекратяване на разбойничеството. ДВ, бр. 223 от 29.09.1883.
- Закон за допълнение на някои от наказанията и на съдопроизводство по делата за грабежи. ДВ, бр. 264 от 23.02.1922.
- Закон за защита на държавата. ДВ, бр. 240 от 25.01.1924.
- Закон за изменение и допълнение на Закона за защита на държавата. ДВ, бр. 278 от 16.03.1925.
- Закон за изменение и допълнение на Закона за защита на държавата. ДВ, бр. 21 от 29.04.1925.
- Закон за изменение и допълнение на Закона за наказателното съдопроизводство. ДВ, бр. 176 от 6.11.1922.
- Закон за изменение и допълнение на Закона за углавното съдопроизводство. ДВ, бр. 81 от 23.02.1922.
- Закон за изменение и допълнение на Наказателния закон. ДВ, бр. 80 от 7.04.1948.
- Закон за изменение и допълнение на Търновската конституция. ДВ, бр. 69 от 11.07.1911.
- Закон за изтребление на разбойничеството. ДВ, бр. 146 от 24.12.1887.
- Закон за изтребление на разбойниците. ДВ, бр. от 264 от 23.02.1922.
- Закон за ограничаване кражбите, убийствата, тежките телесни повреди и палежите. ДВ, бр. 107 от 13.08.1920 г.
- Закон за углавното съдопроизводство. ДВ, бр. 77 от 7.04.1897 г.
- Конституция на Българското Княжество, приета на 16.04.1879 г. от Учредителното събрание в Търново.

Конституция на Народна република България. *ДВ*, бр. 284 от 5.11.1947.
Наказателен закон. *ДВ*, бр. 40 от 21.02.1896.
Наредба-закон за защита на народната власт. *ДВ*, бр. 38 от 17.03.1945.